

BURGERNÉ GIMES ANNA

A Csongrád megyei birtokviszonyok változása*

Összefoglalás

A megye földterületének újraelosztása közel befejeződött 1994-ben a megfelelő 1991-es és 1992-es törvények szerint. A föld majdnem teljesen egészében magántulajdonba került, a földhasználat azonban vegyes maradt. A megye mezőgazdasági területének kb. 50 %-át művelik egyénileg, saját tulajdonban lévő, vagy bérelt földön. A szövetkezetek a földterületnek mintegy 32 %-át használják, és 18 %-át a különböző vállalatok és társaságok (RT-k, KFT-k, stb.), amelyek részben a korábbi termelőszövetkezetekből, részben az állami gazdaságokból alakultak.

A földterület 50 %-án gazdálkodó egyének főként a megye homokos részén termelnek. Többnyire öregek és nehezen élnek meg. Néhány dinamikus vállalkozó jobban boldogul, elsősorban zöldséget és gyümölcsöt termesztve. A szövetkezetek főként a megye jobb talajjal rendelkező területein éltek túl a változásokat, tagjaik részben a közös, részben a korábbi háztájinál valamivel nagyobb földön gazdálkodnak. Magántevékenységük egy részét még mindig a szövetkezetek integrálják. Néhány szövetkezet eredményesen gazdálkodik, többnyire azok, amelyek korábban is erősek voltak, sokan közülük azonban éppen csak hogy léteznek. Jó néhány most kerül felszámolásra, vagy végelszámolás alá.

Az elmúlt évek mezőgazdasági átalakulását, rosszabbodó feltételek mellett csökkenő termelés kísérte.

Csongrád megye mezőgazdasága

Csongrád megye az Alföld déli részén fekszik. Évi középhőmérséklete 11,2 C°. Az országban itt emelkedik legkorábban 10 C° fölé a napi középhőmérséklet (április 5 és 10 között) és itt süllyed legkésőbb az alá (október 20 és 25 között). A nyár tartós és forró. 32 olyan napra lehet számítani, amikor a hőmérséklet maximuma 30 C° fölé emelkedik és átlagban 89 napon át éri el a maximum 25 C°-t. A tenyészidő itt a leghosszabb az országban. A tél viszonylag enyhe. A napsütéses órák száma a legtöbb

* Köszönetemet fejezem ki az OTKA-nak és az OKTK-nak a cikkel kapcsolatos kutatás támogatásáért, továbbá azoknak a Csongrád megyei szervek munkatársainak, és szövetkezeti, társasági elnököknek, akik információt nyújtottak.

az országban: 2.100. Az éghajlat kontinentális jellegű, nagy a napi és évi hőingadozás. Gyakori az aszály és a tavaszi fagy. A megye az ország legszárazabb területeihez tartozik.

Talajai három nagy egységre oszthatók: 1. Duna–Tisza közti Hátság keleti lejtője a megye nyugati részén. Itt főként homokon kialakult talajok vannak. 2. Az Alsó Tisza-völgy. A területet zömmel réti talajok borítják. 3. A Békés–Csanádi löszös felszín nyugati része. A megye keleti részén a löszön kialakult csernozjom a fő talajtípus (Andó, 1983).

Az Alsó-Tisza vidék Magyarország gazdag hévízkészletéből jelentős aránnyal rendelkezik, az országos készlet kb. 1/5-ével. A feltárt hévízkutak felét a mezőgazdaságban hasznosítják. Az üvegházakat majdnem teljes egészében, a fűtött fóliasátrakat nagyobb részben termálvízzel fűtik. Az üvegházi terület jelenleg 90 ha, a fóliasátrak területe 1.200 ha a megyében, ez az országos területnek mintegy 50 és 40 %-a megfelelően (Csongrád megyei F.M. Hivatal tájékoztatása).

A megye mezőgazdaságának története

A felszabadulás előtt a természeti tájak szerint különböztek a birtokviszonyok. A Duna–Tisza közén a török megszállás után az elnéptelenedett homokos füves pusztás terület és a városok határán (Szeged, Kecskemét), a városoktól két-három mérföldnyire jött létre a szállások vagy tanyaföldek övezete, amelyet a pusztai legelők övezete követett, amelyen főként rideg marhát tartottak. Kezdetben a szállások állattenyésztésre szolgáltak, később gazdáik vagy bérlők rátértek a földművelésre, majd a XVIII. század utolsó harmadában a dohány és gyapjú iránti kereslet növekedésével a dohánykertészetre és a juhtartásra. Megjelent a merinó juh és a napóleoni háborúk alatt kiterjedté vált a sertéshizlalás. A XVIII. század második és a XIX. század első felében kialakult a paprika- és zöldségtermelés. A szegedi szállások körül a feketeföld és a homok határán létrejöttek a szőlő övezetek, "szőlőhegyek" és kibontakozott a homok gyümölcs kultúrája is.

Hódmezővásárhelyen és Szentesen az 1850-es évek elején, Makón 1861–62-ben osztották fel a közlegelőket a volt telkes jobbágyoknak és a házas zselléreknek, illetve utódaiknak. Szeged város a felosztás helyett 1852-ben 10 ezer hold pusztának tíz esztendőre szőlő bérbeadását választotta. A bérletek a későbbiekben megújultak vagy gazdát cseréltek. A közlegelők bérbeadásához más földek is járultak. Szeged város 1770-ben nagyobb összeget kölcsönzött a kincstárnak. Ennek fejében zálogba kapta a szőregi uradalmat (Szőreg, Újszeged, Szentiván faluk és Gyála, Rábé, Térvár puszták). A Tisza szabályozása és a kiöntéses területek ármentesítése további hatalmas területeket szabadított fel a mezőgazdasági művelés számára. Szeged birtokainak egy részét kicserélte és eladta, más részét bérbeadta. A XIX. század végén 141.775 khal rendelkezett. Hosszú lejáratú bérletei (10-25-30 évesek) kiterjesztették a kisüzemi gazdálkodást és a tanyásodást. Az ármentesített öntéstalajok Újszegeden kiváló paprika és zöldségtermő területek lettek. Mivel a haszonbért évente kétszer pénzben kellett fizetni, a bérlők ártermelésre kényszerültek (Szántó, Juhász, 1985).

A Duna–Tisza-köz és a Tisza–Maros-szög a törpe és kisbirtokosok illetve bérlők hazájává vált.

Bár Hódmezővásárhely, Makó és Szentés határára is jellemző volt a tanyásodás, ez a vidék inkább vált nagybirtokos területté. 1895-ben a Tisza jobb partján a földterület 40 %-a volt az 1.000 kh-nál nagyobb birtokosok kezén, a Duna-Tisza közén 26, a Tisza-Maros szögén ugyancsak 26 %-a. A 100 holdon aluli gazdaságok földterülete a Duna-Tisza közén 53 %, a Tisza-Maros szögében 62 % volt. A Duna-Tisza közén magas volt a 100–500 kh-s paraszt- és dzsentri birtokok aránya is (15 %, míg a Tisza jobb partján 9 %). Ugyanakkor igen nagy volt az 5 kh-n aluli kisbirtokok száma (az 1895. évi országos mezőgazdasági összeírás alapján idézi Gunst, 1970.) A kisbirtokosok megélhetésük érdekében intenzív paprika- és zöldség-, Makó környékén pedig hagyma termesztésre kényszerültek.

A nagybirtokok főként a Tiszán túli öntéstartalajokon és feketeföldeken gazdálkodtak.

A kollektivizálás

A tanyás település – főként a Duna-Tisza közén – a mezőgazdaság kollektivizálása után is megmaradt. A 80-as évek közepén Csongrád megye népességének közel 1/6-a, a falvak népességének közel 1/3-a élt tanyán (Rudl, 1985). A központi szocialista gazdaságirányítás kezdetben erősen tanyaellenes volt, a tanyák lakóit falvakba és városokba kívánta költöztetni.

A 70-es évek közepétől, végétől megváltozott a gazdaságirányítás szemlélete a tanyákkal szemben. A népesség falvakba és városokba tömörítésének koncepcióját, a nyugatihoz hasonlóan, nálunk is a szabadabb és egészségesebb életmód pártolása kezdte felváltani. Ezt alátámasztotta a tanyák infrastrukturális (víz-, villany-) ellátásának javulása és a gépkocsik számának növekedése. A kistermelés szükségességének és lehetőségének elismerése, a lakóhelyi funkció mellett újjáélesztette a tanyák gazdasági funkcióját is. A Duna-Tisza közén a tanyák belterjes művelésre tértek át, növelték a gyümölcsös-, zöldség-, szőlő- és fólia területet a szántó rovására. Újra foglalkozni kezdtek a dohány-termesztéssel is. A népesség korösszetétele határozott javulást mutatott, nőtt a fiatalabb korosztályok aránya. Új, modern lakó- és gazdasági épületek épültek. A 80-as évektől gyakorlatilag nem korlátozták a háztáji föld mértékét. Míg a tiszántúli területek termelészövetkezeteinek nagy részében a háztáji területet vagy évente újraosztották vagy pénzben fizették ki az ún. eszmei háztáji részesedést, addig a Duna-Tisza-közi tanyások többnyire állandó háztáji földdel rendelkeztek. Ehhez gyakran még földet is béreltek a tsz-ektől. Bár földművelésük és állattenyésztésük a kis, 1–2 ha-os földterületükön önállósodott, az mégis erősen függött a közös gazdaságtól. A szántóföldi művelés gépi munkáit rendszerint a tsz végezte, műtrágyával, szaporítóanyaggal, tenyésztőanyagokkal ő látta el a kisgazdaságokat, agronómusai nyújtották a termelési tanácsokat és a kistermelői árak nagy részét a tsz vásárolta fel és értékesítette.

A Duna-Tisza közeli homokos területeken volt a specializált (zöldség, szőlő, gyümölcs) szakszövetkezetek többsége is. A szakszövetkezetek csak kis közösen művelt földterülettel rendelkeztek, a termelés nagyjából egyénileg történt.

A Tiszántúli tanyái a Duna-Tisza közivel ellentétes fejlődést mutattak. A termelés sem a növénytermesztésben, sem az állattenyésztésben nem vált intenzívvé. Jövedelmük messze elmaradt a Duna-Tisza köziekétől. A távolabbi tanyák lakói közül

sokan költöztek be a falvakba, városokba, a tanyán maradók előregedtek, kihaltak. A városok környékén a tanya lakóhely-funkciója került előtérbe a gazdasági funkcióval szemben és a tanyaiak a tsz-k által integrált kistermelésbe nem kapcsolódtak be sem jobban, sem kevésbé, mint más tsz tagok. A fejlődés különbözőségében valószínűleg szerepet játszott az, hogy a jobb földeken gazdálkodó tsz-ek magasabb jövedelmet tudtak biztosítani tagjaiknak a közösből, mint a gyengébbeken gazdálkodók, továbbá, hogy az egyéni termeltetést – földiák bérbeadása családoknak, baromfitelek bérbeadása csoportoknak, stb. – előbbiek részben a közös gazdaságon belül szervezték meg.

A birtokviszonyok alakulása az 1990-es rendszerváltozás után

Feltételezhető, hogy a felszabadulás előtti és utáni történelmi utak különbségei a megye különböző tájain lényeges mértékben befolyásolták a rendszerváltozás utáni mezőgazdasági átalakulást. A Duna–Tisza közti homokvidék termelőszövetkezetei és szakszövetkezetei nagyobb részben szétestek, a Tiszamenti és Tiszántúli jobb földeken gazdálkodók pedig így vagy úgy, jobbára együtt maradtak. A széteséshez a múlt századra visszanyúló hagyományokon kívül valószínűleg egyéb tényezők is hozzájárultak. Számba jöhetett az is, hogy a tanyaiak rendelkeztek gazdasági épületekkel, hellyel az állattartáshoz, bizonyos eszközökkel (bár géppel ők is kevés), igásállatokkal, míg a Tiszántúliak alig. A sűrűn lakott falvakban, kis városokban mód sem volt majorok létrehozására. A Duna–Tisza közti homokos területeken a tsz-földek kb. 70 %-a nevesítve maradt, szemben a kb. 1/3-os országos átlaggal. A tsz-vezetők viselkedése is különböző volt. Míg a jobb földeken gazdálkodó vezetők többnyire a nehezedő körülmények között is igyekeztek összetartani gazdaságukat, addig a kedvezőtlen adottságú tsz-ek vezetői közül sokan reménytelennek látták a jövőt a kedvezőtlen adottságú nagygazdaságoknak nyújtott ártámogatások megszünte miatt (Burger, 1995).

1994 június végéig Csongrád megyében a kárpótlásra kijelölt szövetkezeti földek (Törvények) mintegy 80 %-át vették igénybe. Az állami gazdaságokban 700 ha földet jelöltek ki kárpótlásra, ez azonban valószínűleg nem fogja kielégíteni az összes igényt. A városoktól, közlekedéstől távol eső területeken a felajánlott földek egy részét nem kérték ki, a könnyen megközelíthető területeken ugyanakkor kevésnek mutatkozott a föld. A kezdeti földárveréseken, amikor még kevesen rendelkeztek kárpótlási jeggyel, nemigen haladta meg a licit-ár az 500 Ft/AK-t, a későbbiekben azonban, ahogy fogyott a föld a városok környékén, olykor több tízezer forintba emelkedtek az árak. Az olcsó 500 Ft/AK licit-ár lehetővé tette, hogy sokan nagyobb földet vásároljanak eredeti tulajdonuknál, ezzel fokozva a földszűkét.

A 117 ezer hektáros részarány földalap közel 81 ezer tulajdonos között oszlott meg, egy tulajdonosra átlag 1,5 hektár jutott. További 31 ezer ember kapott egy-egy hektárnyi földet a tsz-ek tagi-alkalmazotti földalapjából. Legnagyobb átlagos földterülettel az árveréseken elkelt 143 ezer hektár 29 ezer tulajdonosa rendelkezik, közel 5 ha-al (Pálfalvy, 1994).

A birtokelaprózódáshoz hozzájárul, hogy a kimért földek jelentős része sokszor egymástól távol eső tagokban található. Ez megnehezíti a földművelést és akadály a gépi munkának. A részaránytulajdonok szétszórtságának problémáját az is súlyosbítja,

hogy nagy részük helyét még ki sem jelölték. 1994-ben a kárpótlással és részarány nevesítéssel kapott földeknek csupán 10 %-át jegyezte be telekkönyvbe a csongrádi földhivatal. Mindennek következtében a földek jelentős részének ismeretlen a tulajdonosa. A tulajdoni problémákat tetézi, hogy az árveréseken nem csak az eredeti tulajdonosok árvereztek, hanem mások is, utóbbiakról összevásárolt utalványokkal és azok meghatalmazásával. A már elárverezett földek vételére is több "zsebszerződést" kötöttek. A tényleges földkoncentráció, tehát nagyobb volt az adatok által kimutatottnál, de hogy mekkora, az csak a végleges földkijelölések, a hároméves eladási korlátozások megszűnése, és a telekkönyvi bejegyzések után fog kiderülni. Az egyéni művelésben lévő földek egy részét tovább gyarapítják vásárlással és bérlettel. A megyében jó néhány 30–100 ha-os birtokkal rendelkező egyéni gazdálkodó ismert.

A tulajdoni bizonytalanságot fokozza, hogy a részaránytulajdoni kijelölések miatt még számos fellebbezés és peres ügy van folyamatban. Különösen a tanyák körüli földek érintettek. Ezeket az eredeti tulajdonosokon kívül sokszor mások is kérték, és előfordult, hogy a földkijelölő bizottságok különböző okokból (pl. mert a korábbi kérelmezőket részesítették előnyben) azt részben vagy egészben nem a tanyatulajdonosoknak ítélték. Az alacsony vételi árak miatt a tanyák körüli földigény is nagyobb volt, mint amekkorára föld rendelkezésre állt.

Az új földtulajdonosok nagy része a volt földhasználónak, a szövetkezeteknek vagy gazdasági társaságoknak adja bérbe a földjét. A bérleti díj többnyire megegyezik a korábbi tsz tag részaránytulajdonosok földjáradékával, a 15–20 kg mindenkori búza árral AK-ként, de a szövetkezetek helyzetétől, és a föld iránti kereslet-kínálattól, továbbá attól függően, hogy szövetkezeti dolgozó vagy külsőkapja a bért 0-tól 37 kg búzáig terjedhet AK-ként. A megyei KSH közlése szerint 1994-ben a szövetkezetek és társaságok által használt egy ha bérleti díja átlagban 3.702 Ft volt. A magántermelők ennél magasabb bérleti díjat, hektáronként 6.262 Ft-ot fizettek. Más értesülések szerint 1 ha föld adásvételi ára a magánforgalomban 700–1.000 Ft AK-ként a megyében.

Az egyénileg használt föld kereken 170 ezer ha (lásd az 1. sz. táblázatot), a megye összes, 337 ezer ha mezőgazdasági földterületének 50 %-a. Az országos átlag 1994-ben 42 % volt. A magánhasználatban lévő föld jelentős része kis parcella, magában foglalja a hétvégi hobbi kertektől kezdve, a szövetkezeti tagok korábbi háztáji helyettesítő kis magángazdaságait is. A legújabb összeírás szerint a megyei magángazdaságokban a 150 ezer munkát végzőből 5.982 a főfoglalkozású gazdálkodó, azaz nem egészen 4 %. Az adatot valószínűsíti, hogy 4.587-en rendelkeznek kéttengelyes traktorral. Országosan a 3.064.639 munkát végző kistermelőből 50.910 a főfoglalkozású, azaz 1,7 %, és a traktorral rendelkezők száma 58.433 (Tájékoztató, 1994).

**A Csongrád megyei mezőgazdasági terület használatának megoszlása
1994. V. 31-én**

	Hektár	Százalék
Összesen	337.163	100
Vállalatok és gazdasági társaságok	59.650	17,7
Szövetkezetek	107.819	32,0
Egyéb szervezetek és gazdálkodók	169.694	50,3
Ebből: egyéni mg-i vállalkozók ^x	613	0,2
önálló és lakossági gazdálkodók	169.081	50,1

^x Vállalkozóként bejelentkezettek
Forrás: Csongrád Megyei KSH közlése.

A szövetkezetek a megyei földterület 32 %-át használják, az állami gazdaságok és az állami gazdaságokból és szövetkezetekből alakult vállalatok és gazdasági társaságok 18 %-át. 1989-ben 70 %-os volt a szövetkezetek mezőgazdasági földhasználata, az állami vállalatoké 12 % és az egyénileg használt föld 18 % (ebből 6 % a háztáji és illetményföld), a jelenlegi 50 %-al szemben. A magángazdálkodók 6638 ha erdőterülettel is rendelkeznek a mintegy 170 ezer ha-os mezőgazdasági területen kívül. 1989-ben erdőterületük gyakorlatilag nem volt.

A termőterületből mintegy 100 ezer ha a homokos föld. A magángazdálkodás utóbbin vált kiterjedté.

A termelés alakulása

Érdemes összehasonlítani a művelési ágak megoszlását a korábbival (lásd a 2. sz. táblázatot).

2. sz. táblázat

A művelési ágak megoszlása Csongrád megyében százalékban

	1989		1994	
	Összes	Egyéni	Összes	Egyéni
Szántó	76,6	67,1	79,6	77,7
Gyümölcs	1,2	3,4	1,2	2,0
Szőlő	1,9	3,8	1,5	2,5
Gyep	17,6	12,8	17,2	16,9

Az egyéni gazdálkodók összes mezőgazdasági területéből 67 % volt a szántó 1989-ben. Ez 1994-re 78 %-ra növekedett. Az egyéni gyümölcsös részaránya 3,4 %-ról 2 %-ra, a szőlőé 3,8 %-ról 2,5 %-ra csökkent. A gazdálkodás tehát extenzívebbé vált. A korábbinál jobban előtérbe került a gabona – búza és rozs – termelése alacsony hozamokkal. Az új egyéni gazdák, de a megnövekedett magángazdasággal bíró szövetkezeti tagok sem rendelkeznek elegendő géppel és munkaerővel az intenzív gazdálkodáshoz. Az egyéni gazdák jelentős része öreg. A műveléshez nyújtott korábbi termelőszövetkezeti gépi, műtrágya, stb. segítség megszűnt vagy erősen csökkent. Különösen ez a helyzet a Duna–Tisza közén, ahol alig maradt olyan tsz, amely szolgáltatást végezne.

Az egyéni gyümölcsös terület abszolút mértékben 2.260 ha-ról 3.294 ha-ra nőtt és a szőlő 2.260 ha-ról 4.390 ha-ra, de ez nem pótolta az állami gazdaságok és tsz-ek gyümölcs és szőlő területének csökkenését. A növekedés egy része is látszólagos, mert a tsz-ekből kivitt szőlők, gyümölcsösök közül sokat elhanyagolnak, nem művelik. A Csongrád megyei FM hivatal szerint a KSH által nyilvántartott szőlőterületnek kb. csak a fele gondozott.

A megye összes gyümölcsös területe 4.140 ha-ról 3.863 ha-ra, szőlőterülete 6.512 ha-ról 5.240 ha-ra esett vissza 1989 és 1994 között. Nőtt ugyanakkor a szántó 265 ezer ha-ról 268 ezer ha-ra, viszont az összes gabona mennyisége a megyében a 80-as évek 750-800 ezer tonnájáról 510 ezer tonnára csökkent (lásd a 3. sz. táblázatot). Az összes zöldség tömege a 80-as évek 200–250 ezer tonnájáról 150–160 ezer tonnára, a paradicsomé 55–75 ezer t-ről 10 ezer t alá süllyedt.

3. sz. táblázat

Növénytermelés Csongrád megyében 1000 t-ban

	80-as évek	1994
Gabona	750–800	510
Zöldség	200–250	150
Paradicsom	55–75	10

A termelés csökkenéséhez a termelési nehézségeken kívül a piacok szűkülése is hozzájárult. A korábbi állami és szövetkezeti zöldség-gyümölcs kereskedelem helyébe nem lépett magán nagykereskedelem, a szegedi és kecskeméti konzervgyárak zöldség- és gyümölcsfeldolgozása megszűnt és felszámolták a Délalföldi Pincegazdaságot.

Az állatállományban még nagyobb volt a visszaesés (lásd a 4. sz. táblázatot Csongrád megye Statisztikai Évkönyve 1990, és a Csongrád megyei Földművelési Hivatal által közölt adatok alapján).

Állatállomány Csongrád megyében 1.000 db-ban

	1988		1994	
	Összes	Egyéni	Összes	Egyéni
Szarvasmarha	97,7	28,2	44,5	12,4
Sertés	618,0	307,0	328,0	124,0

A sok rossz között jó jel, hogy a fólia terület dinamikusan nő az utóbbi években, elsősorban Szeged és Sentes környékén, tehát az idényen kívüli zöldségek termelése is.

Következtetések

Konklúziót nemigen lehet levonni. A régi prosperáló mezőgazdaságot visszaállítani nem lehet, a kívánt új, a farmergazdálkodás nem született meg, és nincs is születőben. Bár az egyéni gazdálkodás aránya nagy, a mezőgazdasági terület 50 százaléka a megyében, de a gazdálkodóknak csak 4–5 százaléka tekinthető főfoglalkozású magángazdálkodónak, – zömmel gyenge felszereléssel –. A többiek nem sokban különböznek a régi "kistermelők"-től, akik jövedelem-kiegészítés céljából gazdálkodtak kis parcellájukon. Ma a parcella valamivel nagyobb lett, de a jövedelem alig. Viszont sokaknak – más kereső tevékenységtől elesve –, abból kell megélniük. Az öregek csekély nyugdíjukat is csak azzal egészíthetik ki, mivel a szövetkezetektől már alig várhatnak segítséget.

A megmaradt szövetkezeteken és közös vállalkozásokon az segítene, ha stabilizálnák helyzetük. A költségvetés állapotát ismerve, a jelenleginél sokkal több pénzügyi támogatásra nemigen lehet számítani. Meg lehetne viszont gyorsítani a még hátralévő kárpótlási ügyeket, földkijelöléseket, befejezni a földkimérést, regisztrálást, tagosítani kellene, felszabadítani a földforgalmat, lehetővé tenni a szövetkezetek számára is a föld- és tulajdon szerzést. Mindez megkönnyítené megkapaszkodásukat és a fejlődést azok számára, amelyek fejleszteni tudnak.

A homoki gazdálkodókon nehezebb pénz nélkül segíteni. Régóta köztudott, hogy a homok nem való szántóföldi növénytermelésre. A költségek nagyok, a hozamok kicsik, a termelés csak nagyarányú támogatással fizetődik ki. Ilyen volt régen a kedvezőtlen adottságú területek támogatása. Ma a szántóföldi növénytermelés – a hektáronkénti 8–10 q-ás búza és 5–6 q-ás rozs hozamokkal – nem hogy szűkülne, de bővül. Érthető, hogy a szegény magángazdálkodóknak megnövekedett földjükön nincs esélyük másra, mint a gabona jól-rosszul történő elvetésére és learatására.

A területen erdősíteni kellene. Emellett újra gyümölcsfákat és szőlőt telepíteni. A gyümölcsösöket és szőlőket elhanyagolták, kivágták, mert nem volt, aki művelje őket. A pusztulás szükségességét közzgazdasági érvekkel is alátámasztottak: a

gyümölcsnek nincsen piaca, a borból csak a hegyvidéki borokra van szükség. Az alma ára ma már vetekszik az import vámmal terhelt déli gyümölcseivel. A borból is kezd hiány mutatkozni. A sivatagosodás csak erdő-, gyümölcs- és szőlőtelepítéssel állítható meg. Ez környezeti és nemzeti érdek. Nem rendelhető alá a napi, piaci keresletnek és kínálatnak. Ehhez kellene állami telepítési terv és segítség mind a magántermelők, mind a még meglévő nagygazdaságok számára.

HIVATKOZÁSOK

- Andó, M. 1983: Természetföldrajzi Környezet. In: Csongrád Megye Gazdasági Földrajza (Szerk. Krajók, Gy.) Szeged.
- Burger, A. 1995: Changes of Farm Structure in Hungary. A Case Study of County Csongrád. Proceedings of the 41st EAAE Seminar on "Challenge and Strategies for Re-establishing East-Central European Agricultures" Gödöllő, pp. 63-68.
- Gunst, P. 1970: A mezőgazdasági termelés története Magyarországon (1920-1938). Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970.
- Juhász, A. 1985: Szeged város agrárpolitikája és annak következményei 1850 és 1914 között; Rudl, J. 1985: A mezőgazdaság termelési szerkezetének átalakulása Csongrád megye tanyavilágában; Szántó, I. 1985: A mezőgazdasági termelés fejlődése Szegeden (1790-1848). In: Agrárgazdaság, agrártársadalom, agrárpolitika (Szerk. Hegyi, A.) Szeged.
- Pálfalvy, Zs. 1994: Földtulajdon és földhasználat. Új kisbirtokrendszer alakul. Délmagyarország szept. 21. Gazdasági Melléklet III. és Megyei Statisztika.
- Tájékoztató az 1994 évi mezőgazdasági gazdaságszerkezet összeírás előzetes eredményeiről 1995 január, KSH, Budapest.
- Törvények, 1991, 1992: Az 1991 évi XXV. első kárpótlási törvény (Magyar Közlöny 1991. 77 sz.). Az 1992 évi XXIV. második, az 1992. évi XXXII. harmadik, az 1992 évi II. negyedik kárpótlási törvények. A szövetkezetekről szóló 1992 évi I. törvény és az átmeneti szabályokról szóló 1992 évi II. törvény (Magyar Közlöny 1992. 6 sz.).

ANNA BURGER

CHANGES OF LAND-OWNERSHIP IN COUNTY CSONGRÁD

(Summary)

The redistribution of land area in County Csongrád was almost accomplished in 1994 according to the corresponding laws of 1991 and 1992. Rights of disposal over the lands which remained in the name of cooperative members and used by the cooperatives have been reestablished. The 117000 ha land assigned for this purpose are shared now by 81000 owners owning 1.5 ha in average. 31000 cooperative members and employees, owning earlier no land at all, received about 1 ha each. Those who were compensated by compensation bonds bought on auctions 143000 ha land. Each of the 29000 new owners of this category owns 5 ha in average. There are owners

however, who succeeded to buy much bigger land properties either on their own rights or buying up the bonds of some compensated people. Few land property is marked and cadastered up to now.

Many new owners left their land in the cooperatives, bidding low rents for their use, equalling the market price of 300 – 800 kg wheat per ha.

While land ownership became private, land use not quite so. 50 percent of the county's agricultural land area is individually cultivated on owned and rented land. Production cooperatives use about 32 percent of the land and cca 18 percent the different enterprises and corporations (share holdings, LTD-s, etc.) organized partly from the former production cooperatives, partly from State farms.

The share of individual farming exceeds the 43 percent country average. There are more full-time farmers in Csongrád. They farm mainly on the sandy part of the county as they did earlier. Most of them are old aged and hardly surviving. Cooperatives farm farther on better soils however, their members have bigger household farms (now privately owned) than earlier. Some cooperatives do well, generally those which were earlier strong but many are just surviving or going into bankruptcy.

Agricultural property restructuring was accompanied by worsening conditions of production.